
MOGELIJKHEDEN VOOR SOORTBESCHERMING IN DE PRAKTIJK

E.Wanders

Het is wat dubieus om een natuurbeschermingsorganisatie die 25 jaar bestaat te feliciteren, want zij zou overbodig moeten zijn. Natuur en natuurbescherming behoren een maatschappelijk geaccepteerd goed te zijn. Maar aan de andere kant is het natuurlijk ook zo, dat als mensen 25 jaar lang als groep met een soort taaie volharding elke keer weer de energie en de moed op kunnen brengen om hun doelstelling na te streven voor de samenleving, dat dit best wel een felicitatie waard is.

Soortbescherming in de praktijk, waar hebben we het dan over? Dat varieert van het beheer van natuurgebieden, zoals het eiland Griend, dat zodanig voorzien is van een wal rond het eiland, zodat de broedgelegenheid van de Grote Stern gegarandeerd is. Soortbescherming is ook het ingrijpen in een bestaand natuurgebied door daar grazers in uit te zetten, zodat de structuur van het gebied zodanig geschikt wordt en blijft dat daar soorten van profiteren.

Soortbescherming kan ook zijn, natuurontwikkeling in de Gelderse Poort waar de Rijn ons land binnen stroomt, tot stand te bren-

gen waardoor condities ontstaan waaraan de vogels meer bestaanszekerheid kunnen ontlenen. Soortbescherming is ook dat de Eidereenden hun eten houden door ten strijde te trekken tegen de kokkelvisser die over een paar dagen weer uitvaren, een Kerkuil projekt runnen en soortbescherming is ook het bouwen van een Oeverzwaluwenwand van beton waar we dan gaten in maken en zorgen dat de Oeverzwaluwen jaar-in-jaar-uit hun betonwand, hun flatgebouw, weer tegenkomen.

Soortbescherming is zelfs het ophangen van immense hoeveelheden nestkastjes, want uiteindelijk profiteren daarvan Koolmezen, Pimpelmezen en misschien nog een paar soorten. Waarbij ik dan meteen aantekenen dat soortbescherming in wezen een oneindig breed terrein is waar wat orde in moet ontstaan. En die orde zou ik dan vandaag proberen aan te brengen, en tegelijkertijd wat overdenkingen bij onze inspanningen voor die bescherming van soorten.

Waarom maken we ons druk om soortbescherming, wat is eigenlijk een soort en waarom zouden we ons meer druk maken om soorten dan om de natuur als geheel?

UNIEK

Naar ons idee is aan de ene kant de natuur een verzameling soorten en aan de andere kant een interactie van soorten. Daarbij komt dat soorten uniek zijn naar aard, gedrag en hun eisen, zodat ik wat dat betreft ook nog zou kunnen zeggen dat als een soort een keer weg is, is hij altijd weg, dat zit hem in het unieke, de ontstaansgeschiedenis, de ontstaanswijze van een soort.

Soorten zijn bij ons natuurbeeld in feite het centrale gegeven, de kapstok waaraan we de natuur ook gaan ordenen. En een soort bestaat uit populaties en individuen.

Daarnaast zijn er nog een aantal andere overwegingen. Een soort heeft zijn eigen waarde, een soort heeft nut voor de mens of kan dat hebben en een soort is herkenbaar en concreet waardoor we heel zichtbaar en concreet aan het werk kunnen.

Een soort kan ook als indicator fungeren, voor een milieu of een natuur en tegelijkertijd kun je een soort zien als een trekker voor een aantal andere soorten of als een trekker voor een ecosysteem en dan praat je dus veel meer vanuit de soort met daarbij de spin-off naar het hele systeem.

Als we kijken naar het stellen van prioriteiten en ons vooral afvragen hoe dat uit-

sterven tegen te gaan dan valt het in Europa allemaal nogal mee. Daar zijn niet zo veel soorten die met uitsterven bedreigd zijn. Daarbuiten, daar gaat het grandioos mis.

ZEEAREND

We moeten ons realiseren dat van 2% van het oppervlak, 20% van de soorten van afhankelijk is. Dus als twee procent van de grond verdwenen is, dan zijn we 20% van de vogelsoorten kwijt. In Nederland zijn natuurlijk ook al een heleboel soorten verdwenen, Kroeskoppelikaan, Zeearend en de Goudplevier, waarbij we maar moeten afwachten of die door het maken van een plan weer terug zullen komen.

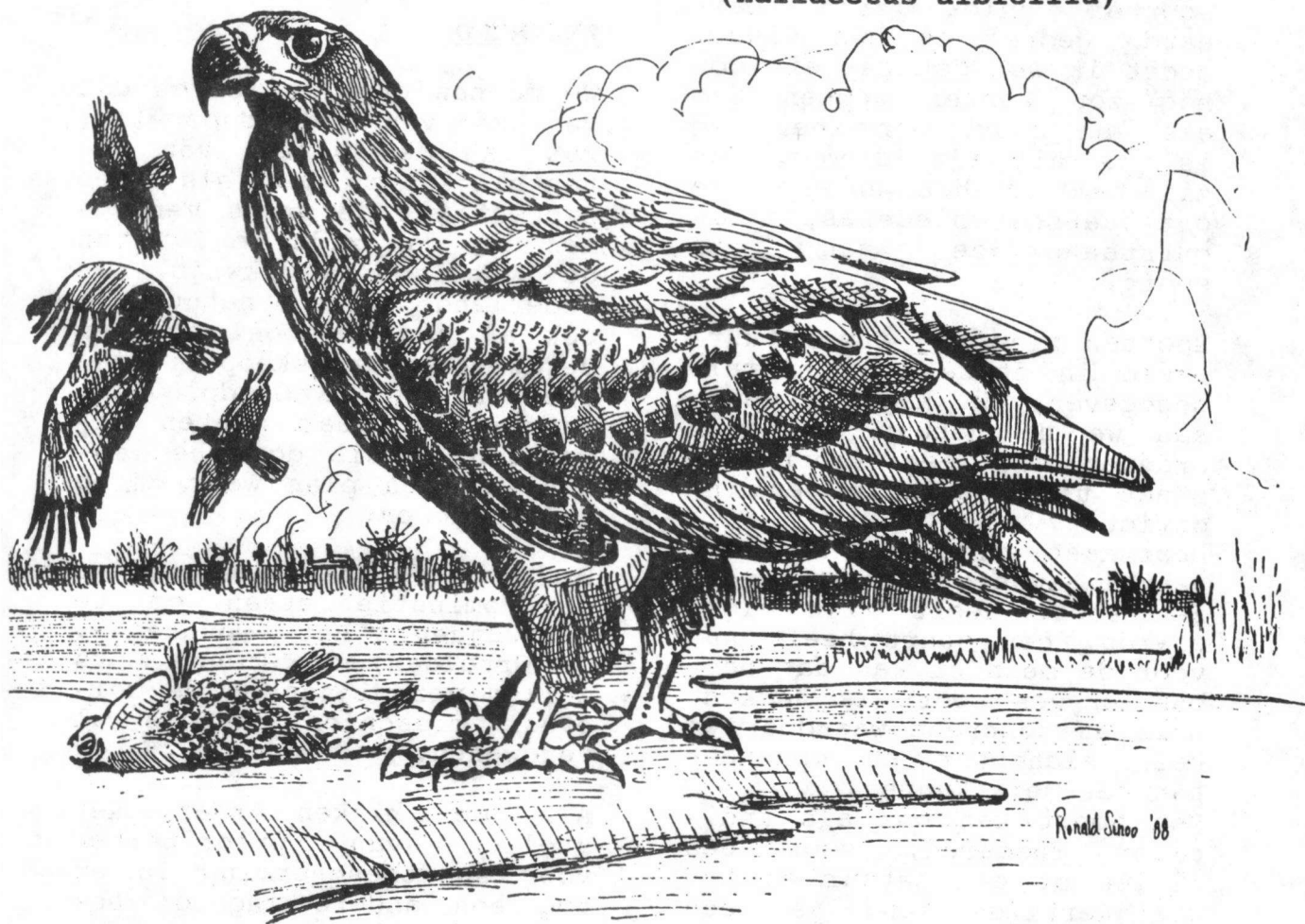
Er zijn soorten die ook op de nominatie staan om te verdwijnen. Het Woudaapje, de Ortolaan, de Grauwe Gors zullen verdwijnen en de Ooievaar misschien is die al verdwenen.

Als we kijken naar het stellen van prioriteiten voor soortbescherming is er nog een andere ingang: hoe belangrijk is Nederland voor een soort? Want we moeten natuurlijk wel weer proberen om met twee benen op de grond te komen, we praten niet over de hele wereld maar we praten hier primair over het werk van vogelwerkgroepen, zodat we ons afvragen, dichtbij huis blijvend, welke rol heeft Nederland

voor een bepaalde soort en
plaatsen dat dan in de in

ternationale context

* ZEEAREND
(*Haliaeetus albicilla*)

RODE LIJST

Om daar orde in te brengen is er de Rode Lijst. Die Rode Lijst geeft de karakteristieke en bedreigde vogelsoorten aan en stelt voor een heel groot gedeelte de prioriteiten waar we naar

leven en werken.

Als we dan vanuit de Rode Lijst gaan praten over soortbescherming dan kunnen we daarmee planmatig gaan werken aan een beschermingsplan voor de soorten die vanuit de Rode Lijst op het prioriteiten lijstje zijn

gekomen. Om gestructureerd te werken en te denken heb je feiten nodig. Feiten worden aangeleverd, vroeger door een heleboel mensen die individueel bezig waren, met notitieboekjes, en die notitieboekjes stonden in een kast en iemand die wat wilde ontdekken moest maar uitzoeken welk notitieboekje en welke kast en welke persoon daarbij hoorde.

SOVON

Tegenwoordig gaat dat via SOVON en steeds meer vogeltellers, al of niet verenigd in vogelwerkgroepverband, die werken samen met SOVON, waar de kast steeds voller wordt met geordende en vergelijkbare cijfers over vogels.

Er moeten knelpunten in kaart gebracht worden. Dit gebeurt op grond van deze feiten en ontwikkelingen. Er is dikwijls een gebrek aan kennis, dat betekent dat er onderzoek geformuleerd kan worden. En dan doet zich meteen de vraag voor of we dan maar rustig wachten tot het onderzoek klaar is en we ondertussen zien hoe de soort verdwijnt, of toch maar alvast aan de slag gaan met in het achterhoofd: beter naar beste weten nu aan de gang, dan de perfectie afwachten. Dan is het te laat.

We kunnen oplossingsrichtingen aangeven in een soortbeschermingsplan en we kunnen concrete maatregelen voors-

tellen en tegelijkertijd aangeven wie wat moet doen. In veel gevallen kunnen particuliere organisaties aan de slag om te zorgen dat soorten niet verdwijnen in ons land.

OVERHEID

We kunnen zo ook aanwijzen wat welke overheden kunnen en moeten doen voor welke vogels. En als de overheden dat dus niet doen dan kunnen we meteen hun aandeel in het verdwijnen van de soort formuleren. Dat is de winst van soortbeschermingsplannen, dat je in kaart brengt wie wat moet doen om verdwijnen te voorkomen.

Dan hebben we in Nederland de gelukkige omstandigheid dat soortbeschermingsplannen in wezen ook nog geadopteerd zijn door de overheid als een beleidsinstrument. Want je kan een plan maken en daarin schrijven hoe het zou moeten, maar het zou nog mooier zijn als de overheid dat overneemt en zegt: wat er in dat plan staat vinden wij dat moet.

Daarna moet dat dan uitgevoerd worden en dan is iedereen eraan gehouden. Want de overheid is immers onze baas nietwaar, we hebben dat alles immers samen besloten.

NATUURBELEIDSPLAN

Dat is ook in het natuurbeleidsplan zo geformuleerd, dat de overheid de plicht op zich heeft genomen om een

aantal soortbeschermingsplannen te maken. Dat leidt dan aan de andere kant meteen tot een heleboel handicaps, het wordt formeel, het kan traag worden, er gaan zich allerlei belangenperielen afspelen bij het maken van soortbeschermingsplannen en wat betreft de financiering wordt het helemaal een dubieuze zaak, want de plannen zijn er wel, maar van de financiering is niets meer terug te vinden.

*** LEPELAAR (*Platalea leucorodia*)**

Dat heeft er voor Vogelbescherming toe geleid dat we ons af moeten vragen of je met die soortbeschermingsplannen wel op de formele weg door moet gaan, want dan wordt je slachtoffer van de tijdplanning van de overheid, terwijl de soort al aan het uitsterven is.

Nu een paar concrete zaken wat betreft bescherming van

soorten:

De Lepelaar

De Lepelaar is een soort waar een soortbeschermingsplan voor klaar is, en de essentie is, er moeten broedgebieden zijn, die moeten rustig zijn en die moeten geschikt blijven. Er moeten fourageergebieden zijn, en ook op de trek moeten de condities goed zijn. De knelpunten zitten vooral in de fourageergebieden en de trekroutes. Dat is dan in kaart gebracht en dat kan je op een gegeven moment ook aan de slag door te zorgen dat er meer van dat soort gebieden gaan ontstaan.

Dat geldt bijvoorbeeld voor de buurt van het Naardermeer en het is zelfs mogelijk om in het Noordhollands poldergebied weer broedgebieden tot ontwikkeling te brengen. Dus de provincie Noord-Holland kan de beurs alvast gaan trekken.

CONDITIES

De Lepelaar is typisch een soort die je via indirecte weg beschermt. Je kunt niet zeggen, we gaan direct zorgen voor nestplaatsen daar gaat het om gebieden. Je oefent je invloed uit op het niveau van condities van systemen en zorgt ervoor dat daar de Lepelaar zich thuis kan voelen. De Lepelaar is ook een flexibele soort, want hij is in staat om heel makkelijk terug te komen op

plaatsen waar hij geweest is.

Het geeft ook aan dat je bij de Lepelaar kan mikken op zelfstandige natuur waar de Lepelaar dan uiteindelijk zijn eigen weg in vindt.

De Kerkuil

De Kerkuil is een soort die in Nederland aangewezen is op menselijke activiteiten. De soort had eeuwenlang op het boerenerf zijn nestgelegenheid en zijn fourageergelegenheid. Met de Kerkuil is het bergafwaarts gegaan toen de agrarische bedrijfsvoering is geworden tot een industrietak.

De voedselbeschikbaarheid werd steeds minder, zowel op het boerenerf als in het landelijke gebied, omdat de landschappelijke structuur verdween. Bovendien werd door de rationelere bouw van boerderijen, de nestplaatskeuze steeds moeilijker.

Door het plaatsen van kunstmatige nestgelegenheid in moderne bedrijfsgebouwen is het mogelijk om de Kerkuil in ieder geval voor wat betreft zijn broedgelegenheid een zetje in de rug te geven.

Een probleem blijft dat hij voedsel te kort komt, dat zowel op de boerderij in de winter, maar ook in het landschap rond boerderijen de beperkende factor is. Als je begint met het zorgen voor nestgelegenheid in de landschappen waar de Kerkuil nog steeds fourageermo-

gelijkheid te over heeft, zoals in De Achterhoek, heb je daarmee de beperkende factor weggenomen.

Dat neemt niet weg dat je ook moet werken aan de landschappelijke structuur in het Nederlandse agrarische landschap. Daarmee kan je vanuit de soortbeschermingsplannen voor de Kerkuil een aanwijzing geven hoe de landschappelijke structuur, wil die soort behouden blijven, nodig is.

Als dat dan allemaal gebeurd is, dan rijzen er nog een paar vragen. Strengere winters eisen hun tol bij de Kerkuil en dan kom je al gauw bij de vraag: hoe gaan we bijvoeren bij Kerkuilen? En zo zijn er nog een aantal van dat soort zaken waarbij je je meteen weer kunt afvragen hoe de Kerkuil de strenge winter doorkomt enzovoort.

VERKEER

Verder speelt er in het hele verhaal rond de soortbescherming van de Kerkuil nog een ander dilemma: de mortaliteit die door het verkeer ontstaat. Want wat gebeurt er? Op het moment dat je soorten gaat bevorderen en hun broedsucces neemt toe en de aantallen nemen toe, en tegelijkertijd constateert dat de mortaliteit bij verkeerswegen in sommige gebieden zo hoog is dat het voordeel van het broedsucces weer verdwijnt, dan ben je wel heel raar bezig met de Kerkuil.

De Oeverwaluw

De Oeverwaluw, daar zijn twee wegen te bewandelen als we die in Nederland willen houden. Waar door de menselijke dynamiek in zanddepots en zeker in Flevoland de Oeverwaluw steeds meer mogelijkheden had, blijkt juist de laatste tijd dat de Oeverwaluw het steeds moeilijker krijgt.

En dat heeft ertoe geleid dat op allerlei plaatsen in het land Oeverwaluwenwanden aan het ontstaan zijn. Op zich goede initiatieven, waarbij op een kunstmatige manier, net als met nestkasten, de Oeverwaluwen hun broedgelegenheid veilig gesteld zien.

Het is goed voorspelbaar, het is direkt werkend, het is herkenbaar en het spreekt ook aan bij een groot publiek en voor je het weet hebben we honderden van dit soort Oeverwaluwenwanden. Maar daarmee nemen we dan meteen afstand van een duurzaam voortbestaan van de Oeverwaluw, want deze wanden daar moet ieder jaar iemand naar toe met een bak met zand om die pijpen weer vol te duwen, want volgend jaar moeten die Oeverwaluwen weer kunnen graven. En eens in de zoveel tijd moet er groot onderhoud plaats vinden en voor je het weet heb je bestekken en onderhoudsschema's en is de Oeverwaluw helemaal afhankelijk van ons doen en laten.

Veel beter is natuurlijk om

ervoor te zorgen dat de Oeverwaluw ook onder natuurlijke omstandigheden, zoals hij altijd is voorgekomen, kan blijven voortbestaan. Het is veel beter om te zorgen dat de rivieren weer dusdanige vrijheid krijgen dat er weer steile wandjes ontstaan door afkalvende oevers, zodat de Oeverwaluwen daar hun broedgelegenheid kunnen vinden.

Dat is veel moeilijker te bereiken in ons land, het is wel structureel, bovendien heeft het veel meer spin-off naar andere soorten. Want als de Oeverwaluw in zo'n rivierlandschap broedt, dan zit het in zo een landschap in essentie wel goed, ook voor een heleboel andere soorten. Bovendien is het veel duurzamer.

Dan is er nog een middenweg denkbaar waarbij we geen betonnen wanden neerzetten voor Oeverwaluwen en geen rivieren laten meanderen. We hadden vroeger steile wandjes als gevolg van menselijk doen en laten en het is veel beter om die dan in stand te houden en dat doe je dan door ze regelmatig af te steken.

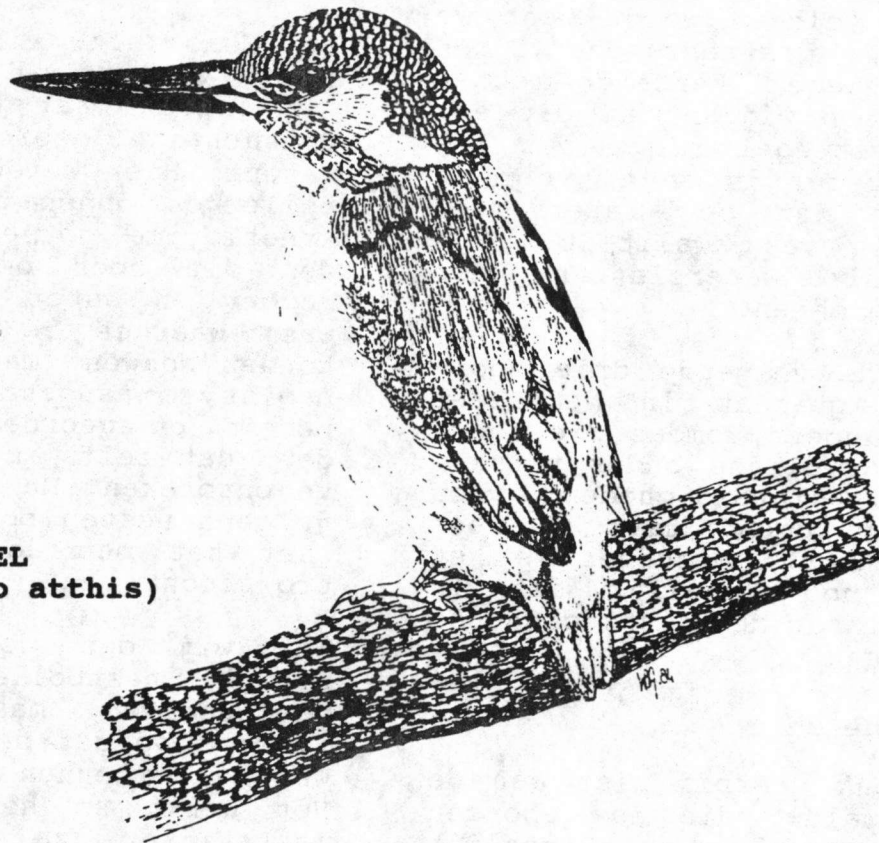
De IJsvogel

Voor de IJsvogel geldt in wezen een vergelijkbaar verhaal als voor de Oeverwaluw alleen is het wat minder ingewikkeld en extreem. De IJsvogel broedt ook in steile wandjes en ook daar kan je zeggen: daarmee gaan we aan de slag. Maar dat is

op plaatsen waar de natuurlijke situaties zijn uitgesloten best moeilijk. Je kunt bijvoorbeeld bomen omtrekken of wachten tot die vanzelf omvallen, maar dat

kost wat meer tijd. Nog beter is om te zorgen dat beken weer zodanig gaan meanderen en slingeren dat daarmee aan de biotoopeisen van de IJvogel is voldaan.

* IJSVOGEL
(*Alcedo atthis*)

Zwarte Stern

Nu we toch bij het ingrijpen in broedgelegenheid bezig zijn kunnen we overgaan naar de Zwarte Stern, ook een soort die in Nederland achteruit is gegaan door menselijke bemoeienis. En hoe komt dat? Doordat ons water zo ontzettend smerig is dat gewone waterplanten daar

nauwelijks meer in groeien, en er alleen een algensoep over is. En in een algensoep kun je als Stern geen nest neerleggen, dat kan je alleen maar maken op drijvende waterplanten.

En wat doen wij dan, wij maken zelf iets drijvends en daar gaat dan de Stern op. Als overlevingsstrategie om

te zorgen dat de Zwarte Stern niet uitsterft is dat natuurlijk hartstikke goed. Want we behouden de Sterns en we weten welke eisen de Stern stelt, zodat we tegelijkertijd kunnen zorgen dat aan de eisen van de Zwarte Stern voldaan wordt want we kunnen daarnaar verwijzen maar tegelijkertijd moeten we er op wijzen dat dit een noodmaatregel is en dat het veel beter is om er voor te zorgen dat het water weer zodanig van kwaliteit wordt dat die waterplanten weer gaan groeien.

Voor de volgende drie soorten ligt dat in Nederland heel anders, omdat die soorten nauwelijks onder natuurlijke omstandigheden voor zullen komen, maar je weet maar nooit, misschien is het toch nog mogelijk dat in Nederland de omstandigheden wijzigen.

Gierzwaluw

Ik denk daarbij niet aan de Gierzwaluw, die is gebonden aan rotsgebieden. Eigenlijk hebben wij hun rotsen neergezet. Dat zijn onze huizen, waar de Gierzwaluw broedt onder de dakpannen net zoals ze dat vroeger deden tussen de rotsen. Je kunt ze helpen door wat dakpannen neer te leggen die geschikt zijn voor Gierzwaluwen. Ik moet u eerlijk zeggen, we verkopen ze zijn in de winkel van Vogelbescherming, maar over het effect is ons heel weinig bekend.

We hebben ook aan SOVON gevraagd om te proberen in kaart te brengen, via inventarisatieonderzoek welke eisen Gierzwaluwen stellen aan hun broedgelegenheden.

Huiszwaluw

De Huiszwaluw is ook een soort waarvan we weten dat hij alleen maar voorkomt in rotsachtige gebieden in de natuur. Hier worden de nestbolletjes opgehangen aan de kunstmatige rotsen. Ze konden dit doen omdat overal modder en water beschikbaar was, waarmee ze hun nesten konden bouwen, maar ons land begint zo aangeharkt, aangebezemd en geordend te worden, dat zelfs modder begint te ontbreken. En van gif kun je geen nesten bouwen en dus gaat het met de Huiszwaluw erg slecht.

Wat wij dan doen is een soort nestbolletjes, al voorgebakken, maar ophangen in de hoop dat de Huiszwaluwen ze herkennen als nesten. Het werkt en het is zelfs makkelijker, ze hoeven niet eerst een nest te bouwen. Ze gaan erin, graag zelfs en daarmee heb je ze een hand geholpen. Maar ook hier geldt weer, onderhoud, reparatie en tegelijkertijd, aan deze dingen heeft geen enkele andere soort iets.

Veel beter is het, als Nederland gewoon weer modderig wordt. Daar hebben veel meer soorten een voordeel van. Dan kunnen we onze laarzen ook een keer echt gebruiken

want in Nederland heb je die niet meer nodig.

Boerenzwaluw

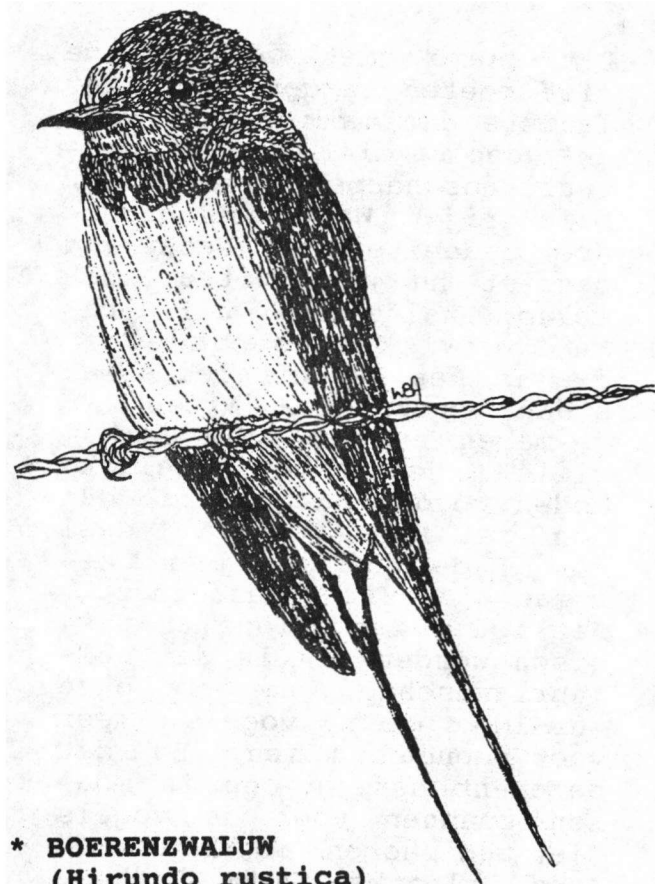
Vroeger was de Boerenzwaluw een soort die hoorde bij de landbouw. Bij de veestallen waar ze continu aanwezig waren en de boeren waren er vroeger gek op, want ze schenen ook nog geluk te brengen. De Boerenzwaluw verdwijnt, misschien is dat ook meteen tekenend voor de toekomst van de landbouw. En dat is meteen het probleem als we de Boerenzwaluw in Nederland willen behouden, want de eisen die we tegenwoordig aan stallen stellen en zeker toekomstige eisen in relatie tot het mestbeleid, maken dat de Boerenzwaluw daar niet meer zal kunnen broeden.

Dus als we hem willen behouden zouden we moeten weten waar hij dan in feite terecht zou kunnen.

We proberen ook nu via SOVON in kaart te brengen welke eisen de Boerenzwaluw aan zijn nestgelegenheid stelt en of hij echt alleen afhankelijk is van boerderijen en veestallen of dat hij ook alternatieven heeft. En misschien gebruikt hij die hier en daar in het land al en als dat werkt kunnen we proberen de Boerenzwaluw te helpen.

CONCLUSIE

Ik heb u een reeks soorten genoemd die gebonden zijn

* **BOERENZWALUW**
(*Hirundo rustica*)

aan het menselijk gebruik van ons landschap en die in wezen cultuurvolgend zijn. Het blijkt dat je dan ook op die plaatsen die soorten met heel direkte maatregelen een helpende hand kan reiken. Terwijl het met soorten die gebonden zijn aan het cultuurlandschap meer gaat om het makkelijker maken van broedgelegenheid en ook, kunstmatig, de fourageergelegenheid in stand te houden.

Dat neemt niet weg dat we niet moeten zeggen, laat dat laatste dan maar zitten want de vogels die bij de cultuurlandschappen horen zijn belangrijk. Want het grootste gedeelte van Nederland bestaat nu uit cultuurlandschap. Zelfs als alle natuurontwikkelingsprojecten die in het Natuurbeleidsplan staan zonder alle mitsen en ja-maren en met alle financiële middelen en mogelijkheden worden uitgevoerd, dan nog zal het grootste deel van Nederland blijven bestaan uit cultuurlandschap. Het zou wel hopeloos en tragisch worden als in dat cultuurlandschap, uw en onze wereld, geen vogels meer voor zouden komen. En dat betekent dat we ons in moeten spannen voor de vogels die thuishoren in het weiland, slootkant, in de heg, in de stad, in de knot enz.

Want als we ons daar niet voor inzetten, dan wordt Nederland uiteindelijk een grote ecologische woestijn en ik heb er weinig lol in om daar in te leven. En het is juist een taak van de overheid, maar zeker ook een taak van de vogelwerkgroepen, om te zorgen dat dit soort woestijnlandschappen voorkomen worden en dat Nederland leefbaar blijft voor vogels en leefbaar blijft voor mensen. En laten we dan gewoon morgen en overmorgen de handen uit mouwen steken en het in de praktijk gaan brengen.

Drs. E. Wanders is hoofd van de afdeling Bescherming Vogels van Vogelbescherming Nederland in Zeist.